

Н. В. Жмур,
кандидат юридичних наук

Є. К. Єряшов,
старший викладач

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БЕЗПЕКИ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ

Стаття присвячена розгляду комплексного поняття «безпека цивільної авіації» та його складових. Також представлено власне визначення окремих елементів безпеки цивільної авіації та надано поняття адміністративно-правового регулювання безпеки цивільної авіації.

Ключові слова: безпека авіації, безпека польотів, авіаційна безпека, екологічна безпека, інформаційна безпека.

Н. В. Жмур, Є. К. Єряшов

Административно-правовое регулирование безопасности гражданской авиации

Стаття посвящена рассмотрению комплексного понятия «безопасность гражданской авиации» и его составляющих. Также представлено собственное определение отдельных элементов безопасности гражданской авиации и надано понятие административно-правового регулирования безопасности гражданской авиации.

Ключевые слова: безопасность авиации, безопасность полётов, авиационная безопасность, экологическая безопасность, экономическая безопасность, информационная безопасность.

N. Zhmur, Y. Yeryashov

Administrative-law regulation safety of civil aviation

This article is devoted to consideration of a comprehensive concept a safety of civil aviation and its elements. Also presents own definition of individual elements safety of civil aviation and the concept of administrative- law regulation of civil aviation safety

Key words: aviation safety, flight safety, aviation security, environmental safety, economic safety, information safety.

Постановка проблеми та її актуальність. Із появою літальних апаратів, важчих за повітря і здатних виконувати політ як в межах території держави реєстрації, так і більш ніж однієї держави, які згодом дістали назву «повітряні судна», виникла потреба в національно- та міжнародно-правовому регулюванні польотів. Одним із аспектів нормативно-правового регулювання використання повітряних суден є безпека експлуатації таких високотехнологічних та наукоємних виробів, якими є повітряні судна.

Ознаками повітряного судна є те, що це літальний апарат, який тримається в атмосфері за рахунок його взаємодії з повітрям, відмінної від

взаємодії з повітрям, відбитим від земної поверхні, та здатний маневрувати у тривимірному просторі.

Відповідно до Повітряного кодексу України від 19.05.2011 р. № 3393-VI (п. 20 ч. 1 ст. 1) «безпека авіації – стан галузі цивільної авіації, за якого ризик завдання збитків людям чи майну знижується до прийняттого рівня у результаті безперервного процесу визначення рівня небезпеки і керування ним та утримується на такому рівні, або знижується далі, у сферах безпеки польотів, авіаційної безпеки, охорони навколишнього природного середовища, економічної безпеки та інформаційної безпеки».

У частині 1 ст. 10 ПКУ визначено, що безпека авіації складається з безпеки польотів, авіаційної безпеки, екологічної безпеки, економічної та інформаційної безпеки. Отже, безпека авіації розглядається законодавцем як комплексне правове явище, що, з одного боку, є відносно стабільним станом галузі, а з іншого – складається з п'яти елементів.

Визначення авіаційної безпеки та безпеки польотів міститься у ст. 1 Повітряного кодексу України. «Авіаційна безпека – захист цивільної авіації від актів незаконного втручання, який забезпечується комплексом заходів із залученням людських і матеріальних ресурсів» (п. 2 ч. 1 ст. 1 зазначеного кодексу) [1]. А безпека польотів як складова частина безпеки авіації – «стан, за якого ризик шкоди чи ушкодження обмежений до прийняттого рівня» (п. 21 ч. 1 ст. 1 зазначеного кодексу) [1].

Аналіз досліджень і публікацій. Правове регулювання безпеки авіації та її окремих складових розглядалися в дослідженнях таких вчених, як В. П. Бабак, А. С. Бичков, В. Г. Дідик, О. А. Золотар, А. В. Линьков, В. І. Рижий, А. В. Філіппов, В. П. Харченко та інші. Але в дослідженнях зазначених вчених відсутні дефініції «екологічна безпека», «економічна безпека» та «інформаційна безпека» цивільної авіації, а також адміністративно-правове регулювання безпеки цивільної авіації в цілому.

Метою дослідження є визначення особливостей окремих складових та адміністративно-правового регулювання безпеки цивільної авіації як елемента національної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. Повітряний кодекс України не містить визначень «екологічна безпека», «економічна безпека» та «інформаційна безпека» цивільної авіації. Але містить Розділ X «Охорона навколишнього природного середовища». Аналіз статей цього розділу дозволяє зробити висновок, що екологічна безпека цивільної авіації – це дотримання суб'єктами авіаційної діяльності встановлених нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах та впливу фізичних факторів під час експлуатації повітряних суден на землі та в повітрі та інших об'єктів авіаційної діяльності.

Щодо економічної безпеки та інформаційної безпеки цивільної авіації можна зазначити наступне. Економічна та інформаційна безпека відповідно до закону «Про основи національної безпеки України» розглядаються як окремі сфери національної безпеки України разом і з екологічною та іншими сферами [2].

Судження науковців Національного інституту стратегічних досліджень про те, що економічна безпека – це такий стан національної економіки, який забезпечує стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби держави, суспільства, сім'ї, окремих громадян, підприємств, установ, організацій, окремих територій, видається досить повним і таким, що містить всі основні складові цього поняття [3].

Використовуючи це визначення та з урахуванням норм Повітряного кодексу України можна надати визначення економічної безпеки цивільної авіації, під якою слід розуміти: по-перше, економічну ефективність використання повітряних суден; по-друге, динамічний, інтегрований менеджмент повітряного руху та повітряного простору України, що виконується безпечно, економічно та ефективно шляхом надання засобів та безперервного обслуговування у взаємодії з усіма сторонами та із залученням бортових та наземних функцій; по-третє, здійснення загальнодержавних витрат на авіаційну діяльність, пов'язаних із державним регулюванням економічної політики щодо використання повітряного простору України, нормативно-правового забезпечення авіаційної діяльності, забезпечення державного контролю та нагляду за безпекою цивільної авіації.

У навчальній літературі інформаційна безпека держави визначається як стан її інформаційної захищеності, при якій спеціальні інформаційні операції, акти зовнішньої інформаційної агресії, інформаційний тероризм, незаконне зняття інформації (за допомогою спеціальних технічних засобів) та комп'ютерні злочини не завдають суттєвої шкоди національним інтересам [4, с. 11.]

Враховуючи норми Повітряного кодексу України, можна сформулювати інформаційну безпеку цивільної авіації як стан захищеності аеро-

навігаційної, про безпеку польотів, метеорологічної та інформації щодо обслуговування повітряного руху при якій неправомірні спеціальні інформаційні дії щодо зняття інформації не завдають суттєвої шкоди діяльності авіаційним суб'єктам при використанні авіаційних об'єктів. Слід звернути увагу на ст. 122 Повітряного кодексу України (Забезпечення захисту інформації з безпеки польотів). Відповідно до ч. 1 цієї статті експертна установа з розслідування авіаційних подій під час проведення розслідування авіаційних подій та інцидентів повинна забезпечити захист та непоширення інформації стосовно розслідування авіаційних подій та інцидентів і надавати її органам влади тільки за рішенням суду.

Основним функціональним призначенням повітряного судна є здійснення польоту. Тому категорія «безпека польотів» у системі безпеки цивільної авіації, на нашу думку, має особливо важливе нормативно-правове значення.

Термінологічне визначення польоту повітряного судна в національному законодавстві вперше було надано в Повітряному кодексі України 1993 р.: «під польотом повітряного судна слід розуміти його переміщення у повітряному просторі, а також зависання» (ч. 2 ст. 51) [5].

Якщо розглядати політ повітряного судна з юридичної точки зору, то його можна визначити як «інститут національного і міжнародного повітряного права, в процесі реалізації якого певні суб'єкти національного та/або міжнародного права вступають у відносини, що регулюються відповідно до приписів норм національного права чи національно-правових та міжнародно-правової систем, з метою досягнення конкретних цілей відповідно в межах суверенного чи суверенного і відкритого повітряного простору» [6, с. 356].

Питання забезпечення безпеки польотів залишалися і залишатимуться актуальними, поки експлуатуються літальні апарати самого різного призначення, зокрема, й повітряні судна цивільної авіації. Відбувається постійне вдосконалення конструкції повітряних суден, методів і способів їх експлуатації, підготовки екіпажів, проблеми льотної придатності, живучості повітряних суден, безпеки повітряного руху, що пос-

тійно залишається у полі зору представників експлуатантів і наукових установ. Дані процеси найгостріше позначають проблему браку нових способів управління процесами забезпечення безпеки польотів, визначення загроз та відповідних джерел небезпеки авіаперевезень, а відтак продовжуватимуть ставати все більш актуальними [7, с. 85].

У Державній програмі авіаційної безпеки цивільної авіації визначення поняття «безпека польотів» відсутнє. Проте характеризуючи ознаки акту незаконного втручання, законодавець використовує словосполучення «загрожує безпеці повітряного судна під час польоту» в декількох інтерпретаціях. І лише при характеристиці акту незаконного втручання як незаконного та навмисного використання пристрою, речовини або зброї використовується категорія «безпека польотів» (але в аеропорту, на аеродромі) [8].

В літературі забезпечення безпеки цивільної авіації розглядається як комплексний процес, який передбачає забезпечення безпеки польотів, захист цивільної авіації від актів незаконного втручання (авіаційну безпеку) та захист навколишнього середовища від шкідливого впливу з боку авіації (екологічну безпеку) [9, с. 312]. Таку ж позицію обгрунтовує у своїй роботі й А. В. Філіппов, який безпеку цивільної авіації розглядає як складову транспортної безпеки, що, в свою чергу, є елементом національної безпеки України і робиться висновок, що безпека цивільної авіації охоплює безпеку польотів, авіаційну безпеку, екологічну безпеку цивільної авіації [10, с. 9].

У 2009 році розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 березня № 273-р було схвалено Концепцію Державної цільової програми безпеки польотів на період до 2015 року. На нашу думку, програма мала б стати дієвим інструментом у забезпеченні безпеки польотів визначеними шляхами і способами розв'язання проблем і очікуваних результатів та визначення її ефективності. Але, на жаль, в силу певних причин зазначене розпорядження було скасовано у квітні 2012 року.

З точки зору системного підходу безпеку польотів слід розглядати як системне явище. Саме тому наказом Державної служби України з на-

гляду за забезпеченням безпеки авіації від 25.11.2005 р. № 895 затверджено Положення про систему управління безпекою польотів на авіаційному транспорті. У цьому наказі безпека польотів – комплексна характеристика повітряного транспорту та авіаційної діяльності, яка визначає здатність виконувати польоти без загрози для життя і здоров'я людей, а система управління безпекою – структурована та документована система, яка дозволяє персоналу експлуатанта ефективно забезпечувати безпеку польотів.

У літературі технічного спрямування поняття «безпека польотів» визначається як «комплексна характеристика повітряного транспорту і авіаційних робіт, що визначає здатність виконувати польоти без загрози життю і здоров'ю людей» [11, с. 551].

Безпека польотів, як комплексне явище, залежить, на нашу думку, від таких факторів:

по-перше, стану льотної придатності повітряного судна;

по-друге, від метеорологічних умов, у яких використовується повітряне судно в залежності від його тактико-технічних характеристик;

по-третє, людського фактору, тобто здатності та уміння використовувати набуті навички та знання членами екіпажу повітряного судна при його використанні в польоті в ситуації, що підпадає під ознаки «безпека польотів».

Звичайно, це не є виключним переліком тих факторів, що впливають на безпеку польотів повітряних суден.

У юридичній енциклопедії правове регулювання визначається як здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони й розвитку, а також вплив на поведінку та свідомість громадян шляхом проголошення їх прав та обов'язків, встановлення певних дозволів та заборон, затвердження нових правових актів тощо [12, с. 369].

Адміністративно-правове регулювання суспільних відносин у будь-якій сфері існування суспільства та діяльності людини, в тому числі й регулювання безпеки польотів повітряних суден, є похідним від наданого визначення право-

вого регулювання. Враховуючи викладене вище, можна зробити певні **висновки**.

Враховуючи те, що атмосферне повітря і міжнародний повітряний простір є загальним надбанням людства, а повітряний простір над територією держави – національною територією, слід надати наступне визначення адміністративно-правового регулювання безпеки цивільної авіації: це здійснюваний державою владний вплив на експлуатантів повітряних суден та інших суб'єктів авіаційної діяльності шляхом прийняття нормативно-правових актів різної юридичної сили (а також санкціонування у національне законодавство регіональних та універсальних міжнародних угод) щодо безпечного використання об'єктів авіаційної діяльності

Література

1. *Повітряний кодекс України* від 19 травня 2011 р. № 3393-VI // Офіційний вісник України. – 2011. – № 46. – Ст. 1881.

2. *Про основи національної безпеки України*: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-I V // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

3. *Самойленко Ю.* Економічна безпека України: правовий аспект / Ю. Самойленко, М. Григорчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/3838/> – Назва з екрану.

4. *Соціально-правові основи інформаційної безпеки: навч посіб.* / В. М. Петрик, А. М. Кузьменко, В. В. Остроухов; за ред. В. В. Остроухова. – К.: Росава, 2007. – 496 с.

5. *Повітряний кодекс України* від 4 травня 1993 р. № 3167-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 25. – Ст. 274.

6. *Міжнародне право. Основні галузі: підруч.* / за ред. В. Г. Буткевича. – К.: Либідь, 2004. – 816 с.

7. *Линьков А. В.* Программа по оценке рисков в отношении безопасности полетов / А. В. Линьков, М. В. Кармызов // Научный вестник МГТУ ГА. – Серия: Эксплуатация воздушного транспорта и ремонт авиационной техники. Безопасность полетов. – 2006. – № 108. – С. 85-90.

8. *Про державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації*: Закон України від 20 лютого 2003 р. № 545-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 17. – Ст. 140.

9. *Правове регулювання сфери транспорту в Європейському Союзі та в Україні* [у 2 т.] / за ред. к.е.н. В. Г. Дідика. – Т. 1. – К.: ТОВ «Ніка-Прінт», 2006. – 392 с.

10. *Філіппов А. В.* Адміністративно-правове забезпечення безпеки цивільної авіації в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / А. В. Філіппов. – Ірпінь, 2010. – 21 с.

11. *Безпека авіації* / В. П. Бабака, В. П. Харченко, В. О. Максимов та ін.; за ред. В. П. Бабака. – К.: Техніка, 2004. – 584 с.

12. *Популярна юридична енциклопедія* / кол. авт. В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський (кер.) та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 528 с.

References

1. *Povitrjanyj kodeks Ukrainy vid 19 travnja 2011 r.* № 3393-VI // *Oficijnyj visnyk Ukrainy*. – 2011. – № 46. – St. 1881.

2. *Pro osnovy nacional'noi' bezpeky Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 19 chervnja 2003 r.* № 964-I V // *Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy*. – 2003. – № 39. – St. 351.

3. *Samojlenko Ju.* Ekonomichna bezpeka Ukrainy: pravovyj aspekt / Ju. Samojlenko, M. Grygorchuk [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.viche.info/journal/3838/> – Nazva z ekranu.

4. *Social'no-pravovi osnovy informacijnoi' bezpeky: navch posib.* / V. M. Petryk, A. M. Kuz'menko, V. V. Ostrouhov; za red. V. V. Ostrouhova. – K.: Rosava, 2007. – 496 s.

5. *Povitrjanyj kodeks Ukrainy vid 4 travnja 1993 r.* № 3167-XII // *Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy*. – 1993. – № 25. – St. 274.

6. *Mizhnarodne pravo. Osnovni galuzi: pidruch.* / za red. V. G. Butkevycha. – K.: Lybid', 2004. – 816 s.

7. *Lin'kov A. V.* Programma po ocenke riskov v otnoshenii bezopasnosti poletov / A. V. Lin'kov, M. V. Karmyzov // *Nauchnyj vestnik MGTU GA*. – Seryja: Ekspluatatsija vozdušnogo transporta i remont aviacionnoj tehniki. Bezopasnost' poletov. – 2006. – № 108. – S. 85-90.

8. *Pro derzhavnu programu aviacijnoi' bezpeky cyvil'noi' aviacii'*: Zakon Ukrainy vid 20 ljutogo 2003 r. № 545-IV // *Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy*. – 2003. – № 17. – St. 140.

9. *Pravove reguljuvannja sfery transportu v Jevropejs'komu Sojuzi ta v Ukraini: u 2 t.* / za red. k.e.n. V. G. Didyka. – Т. 1. – К.: ТОВ «Ніка-Прінт», 2006. – 392 с.

10. *Filippov A. V.* Administrativno-pravove zabezpechennja bezpeky cyvil'noi' aviacii' v Ukraini: avtoref. dys. ... kand. juryd. nauk: 12.00.07 / A. V. Filippov. – Ірпін', 2010. – 21 с.

11. *Bezpeka aviacii'* / V. P. Babak, V. P. Harchenko, V. O. Maksymov ta in.; za red. V. P. Babaka. – K.: Tehnika, 2004. – 584 s.

12. *Populjarna jurydychna encyklopedija* / kol. avt. V. K. Gizhevs'kyj, V. V. Golovchenko, V. S. Koval's'kyj (ker.) ta in. – K.: Jurinkom Inter, 2002. – 528 s.